

Skjult disciplinering

Den frie og kritiske forskning er blevet et sjældent syn i Norge. Bortset fra enkelte undtagelser, er akademikerne fraværende som præmisleverandører for den offentlige debat, bl.a. hvad angår de kriminalpolitiske spørgsmål. Et interview med retssociologen Thomas Mathiesen.

Af Benny Lihme

Oslo.

Vi er naturligvis ikke alene om at have disse diskussioner om forskningen i viden-samfundet. De har dem også en tak længe-re mod nord, nordmændene. Tag f.ex. So-cial Kritik nr. 79 (april 2002), hvor den fremtrædende psykiater og professor eme-ritus Einar Kringlen retter et stærkt an-greb mod den medicinske, herunder ikke mindst den psykiatriske, forsknings af-hængighed af medicinalindustriens hvide guld. Det er indlysende, siger Kringlen, at et sådant afhængighedsforhold påvirker dels hvad der overhovedet vælges at forske i (og dermed fravælges), dels hvordan kva-liteten af forskningen bliver. Selv de medi-cinske fag- og forskningstidsskrifter har medicinalindustrien indflydelse på, så me-dikament-kritisk forskning enten manipu-leres i en for industrien mere fordelagtig retning eller slet ikke når frem til publicer-ing, fordi medicinalfirmaerne f.ex. truer med at stoppe deres annoncering i tids-skrifterne. Kringlen kan ikke andet end påberåbe sig et større uvildigt, d.v.s. stats-ligt, engagement i den medicinske forskning.

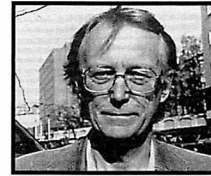
Professor Thomas Mathiesen, en anden af Oslo Universitets kritiske veteraner, hædret med den såkaldte "Zolaprisen" og for nylig udnævnt til æresdoktor ved Lunds Universitet, ryster let opgivende på hovedet og insisterer på at vi starter inter-viuet med nogle mere generelle forsk-

ningspolitiske overvejelser inden han kom-menterer anledningen til mit besøg hos ham på retssociologi under det juridiske fakultet. I hhv. *Le Monde Diplomatique* og *Klassekampen* har det været fremme, at der skulle være et åbent samarbejde mel-lem (oppdrags)forskningen på NUPI (Norsk Utenrikspolitisk Institut) og de hemmelige sikkerhedstjenester.

– Skiftet i den "intellektuelles rolle" og de kritiske akademikers delvise forsvin-den fra den offentlige debat, skal efter min mening ses i lyset af en mere generel de-bat om pengenes betydning.

Hvad vi ser i øjeblikket, er en bevægelse i retning af, at de udøvende systemer får deres egen forskning, så de kan maximere disse systemers egeninteresse. Politiforsk-ningen og midlerne hertil knyttes direkte til politiet – bl.a. en politiskole med egen professor – og det samme sker i fængsels-væsenet. Helt aktuelt er der kommet et alvorligt ment forslag om at bygge et "uni-versitetsfængsel" a la forskningshospita-lerne indenfor sundheds- og hospitals-området. De indsatte i dette "forsknings-fængsel" er generelt tænkt at skulle funge-re som forskningsobjekter...⁹⁾

En forskning som er meget konkret knyttet til den udøvende magt, vil jo blive en forskning, som ikke er kritisk. Eller den vil højst kunne blive kritisk på laveste plan, d.v.s. på det rent metodologiske plan,

mens det er svært at forestille sig, at den vil kunne blive kritisk i betydningen samfundskritisk.

I 70'erne og til dels 80'erne var det ikke bare muligt, det blev også set som ønskeligt at have en kritisk holdning til magt, organisationer, institutioner osv. Det var ønskeligt at forskningen havde et kritisk blik på den statslige forvaltning, private firmaer osv. Idag melder langt færre intellektuelle sig som præmisleverandører til sådanne centrale diskussioner om samfundets institutioner. Vi mærker denne udvikling konkret, når det f.ex. gælder politiet. Inden for mit eget fagfelt – fængselsvæsenet, holdningerne til velfærdsstatens forskellige institutioner, udviklingen af internationale overvågningssystemer som Schengen mv. – har en form for tavshed sænket sig over forskere og intellektuelle. Selvfølgelig er der undtagelser, men efter min mening er dette det generelle mønster.

– *Hvad skyldes denne udvikling?*

– Der er nok flere årsager. Et vigtigt moment er pengestrømmen. Pengene kommer i stigende grad fra Staten via to kanaler. Den ene er fra Forskningsrådet, som har betydelige midler til rådighed. Den anden kanal er direkte fra Staten, dvs fra departementerne/ministerierne selv.

Når det gælder Forskningsrådet, så er situationen den, at rådets virksomhed er

fuldstændig domineret af uddeling af penge til såkaldte "programmer". Bredt definerede områder, som man ønsker forskning i. Der er på den baggrund færre og færre frie midler til rådighed gennem Forskningsrådet. Og der er færre og færre frie stipendier til unge doktorander. I og med at det er de "programmer", som Forskningsrådet bestemmer sig for, der får pengene, uddefinerer de samtidig andre mulige forskningsfelter og kritiske tendenser.

Programtænkningen er blevet ramme-sættende og dermed styrende. En forsker som skal søge midler indenfor denne programkultur, tvinges til at indrette sin problemstilling sådan at han ved eller tror, at Forskningsrådet kan genkende det i sine egne programbeskrivelser. Forskeren laver ikke en ansøgning sådan som han egentlig selv mener at den bør være.

Når det gælder ministeriernes bevillinger ("departementsforskningen"), er denne dynamik endnu mere markant.

Vi ved jo fra praksis, at vi regulerer vor tænkning og tilpasser vore problemstillinger til det vi antager at ministerierne vil have som problemstilling. Pengene og disses forvaltere bliver præmissen for problemstillingerne og forskningsprojekternes ordlyd. Der finder en stille og skjult disciplinering sted, hvor forskningen indretter sig efter ministeriernes behov. En skjult disciplinering, som jeg egentlig tror, at

mange forskere ikke er sig bevidst.

Universiteterne får betydelige midler og står i udgangspunktet friere. Men utroligt meget tid går til administration, konstante omlægninger af styring osv. Og i øvrigt også til at skrive ansøgninger, for som universitetsforskere er vi også endt i den samme mølle som de andre i og med at vi også skal præsentere "programmer" og søge midler ikke kun hos Forskningsrådet, men også alle mulige andre steder.

Massemedierne

– En anden grund til de kritiske forskeres fravær i offentligheden, har med massemedierne at gøre. Profilen i massemediernes udvikling de sidste 30 år, er gået markant i retning af det medieøkologen Neill Postman i en bog sammenfattede i titlen "Amusing Ourselves to Death". Selv alvorlige samfundsspørgsmål og nyhedsformidling er blevet underlagt et underholdningsparadigme, hvilket ikke mindst gælder spørgsmål i forbindelse med kriminalitet og fængsler.

For så vidt er der mange TV-programmer og debatter om disse temaer på de to store kanaler NRK 1 og TV 2. Men det er altid tilspidsede debatter, hvor to synspunkter sættes skarpt over for hinanden i en underholdningskontekst. Udgangspunktet er så godt som altid en spektakulær enkeltsag, som forskeren har svært ved at kommentere på ud fra hans generelle viden(skab).

Det grundlæggende program mønster er det amerikanske "show", og på nær visse undtagelser bliver der tale om underholdning. De fleste akademikere, mig selv iberegnet, har ikke lyst til at optræde som

"bajadsere" i sådanne shows. Problemet er imidlertid, at hvis de seriøse melder fra med den begrundelse at formen er useriøs, så er der andre der gerne påtager sig denne "sociotainment" rolle.

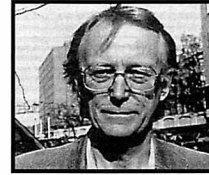
Tænke på de ting ingen andre tænker på

– *De nationale efterretningstjenester er jo blevet vakt til live takket være Bin Laden. Hvordan skal forskerne forholde sig til et samarbejde med efterretningstjenesterne?*

– Ja, der har været en artikel i "Le Monde diplomatique" med den ikke særligt diplomatiske overskrift "Overvåkingens nyttige løpegutter?" myntet på Norsk Utenrikspolitisk Institut (NUPI), som ifølge artiklen har indledt et alt for intimt samarbejde med Politiets Sikkerhedstjeneste (PST) og Forsvarets Forskningsinstitut (FFI) om bl.a. en kortlægning af de arabiske miljøer i Norge, ikke-vestlige studenter ved vore universiteter osv. (LMD d. 6.3. 2004). Ledelsen af NUPI har klart taget afstand fra denne fremstilling.

Forskningsopdrag kan jo gives på mange måder. Det er klart, at Politiets Sikkerhedstjeneste ikke siger direkte til forskerne, "Hør her, vi skal lige have en udredning af det og det." Opdragsprofilen fra sikkerhedstjenesternes side er mere generelt formuleret og dermed politisk set mindre støjende. Uanset hvad, anser jeg det at nogle forskere får penge fra Politiets Sikkerhedstjeneste som problematisk, jvfr. det jeg har sagt tidligere om hvordan "pengene binder".

I mit tilfælde er Universitetet, trods alt, det sted, hvor pengene binder mindst og hvor man stadig kan forvente en uafhængig, kritisk forskning. Og ligefrem stille

krav om dette! Derfor må pengestrømmen fra Staten gå direkte til Universitetet i meget større grad end det i øjeblikket er tilfældet. En betydelig procent-del af de statslige forskningsmidler bør gå til universiteterne som frie midler.

Hvad begrebet fri forskning i øvrigt angår, mindes jeg Aubert**), som døde for mange år siden og som påberåbte sig, at 10% af alle midler som kommer fra Staten til forskning, skal kanaliseres direkte til institutter på universiteterne til fri brug dér. Den tanke er endnu mere aktuell idag end dengang. Selvom 10% er ydmygt og jeg personligt ville sætte procentsatsen betydeligt højere end Aubert gjorde det.

Aubert havde i øvrigt sin egen måde at tale om denne frihed som leder af et universitetsinstitut og som forsker. "Jeg prøver at tænke på de ting, som ingen andre tænker på", sagde han.

Universiteterne fortsætter med at være statslige institutioner, men siden Auberts tid er markedstænkningen jo blevet indopereret og præger så godt som al virksomhed i universitetslivet. Bl.a. forårsaget af en amerikanisering i form af en såkaldt kvalitetsreform. Som i realiteten er en kvantitetsreform, hvor pengene til de forskellige institutter gøres afhængig af, hvor mange eksamener institutterne producerer, hvor mange Ph.D.'ere osv. Og de videnskabelige medarbejderes forskningsrapporter skal registreres via deres publikationskanaler ud fra nogle nøgletal, hvor en artikel som fagligt set kan være på samme niveau tæller meget mere i et konservativt retsvidenskabeligt tidsskrift end hvis det f.ex. stod i Social Kritik (latter). Pengestrømmen styres ikke efter kvaliteten af artiklerne, men efter hvor de har været publiceret. Flere af mine kolleger

har f.ex. skrevet nogle vældigt gode artikler i KROM-bladet, som overhovedet ikke tælles med i denne såkaldte kvalitetsregistrering.

Det er en registreringsmåde som fremleder en forskning med vægt på konventionel og korrekt udført forskning i juridiske mikrosprogsproblemer. Og som sagt, og som titlen er på en af mine gamle bøger, overordnet set fungerer disse styringsmekanismer som en slags skjult disciplinering af potentielt kritiske forskere.

– *Det lyder meget pessimistisk?*

– Ja og nej! Heldigvis finder der også protester sted mod hele denne voldsomme udvikling. De universitetsansatte i Norge protesterede for nylig meget samlet og offentligt mod en omlægning af den grundlæggende ejerstruktur ved universiteterne, og den konservative regering måtte bøje sig. Der findes altså en modkraft. Hvilket vi også kan se i samfundet mere generelt, måske endda mere end før, med store globaliseringsprotester, kritiske fredsbevægelser osv.

Det er vigtigt at se disse protestformer i sammenhæng, og som forsker at lade sig inspirere af det som trods alt foregår udenfor. Jeg har altid ment at sådanne broer skal bygges, og hvis denne brobygning fortsætter, er der også håb for den kritiske uafhængige forskning.

*) Planerne om at etablere et universitetsfængsel i Bergen har mødt stor modstand fra bl.a. professor i idéhistorie Espen Schaanning, "Menneskelaboratorium på universitetet?", og professor i kriminologi Nils Christie, "Fanger er villige til å ta enorme risikoer for å slippe den pinen det er å sitte i fengsel" (Morgenbladet d. 12.-18. marts 2004).

**) Vilhelm Aubert (1922-1988), international anerkendt retssociolog.